

remekművének. Az ember tragédiájának vasárnap esti bemutatóját a Szegedi Szabadtéri Játékokon érthetően előzte meg felfokozott érdeklődés. E nagy mű ugyan is a múltban is szerepelt az egykori szegedi játékok programján, sőt, hovatovább szinte egybekapcsolódott a játékok történetével. A Tragédia előadásaihoz mind nálunk a szabadtéren, mind más színházakban sokféle elgondolás, jó és rossz hagyomány kapcsolódott, mondanivalójának értelmezésében és az előadás külsőségeiben is sokféle felfogás érvényesült már a darab hosszú pályafutása során. Ismeretes az is, hogy a múltban az uralgó osztály, a klérus szája ize szerint bizonyos változtatásokat, csonkításokat is végeztek a művön. Semmiképpen nem volt tehát könnyű feladat ilyen előzmények és a felfokozott érdeklődés közepette Az ember tragédiája bemutatására vállalkozni. Már előjáróban is megjegyezhetjük, hogy a vasárnap esti premiernek éppen az volt az egyik legnagyobb értéke, hogy mert szakítani az eddigi jó, vagy rossz hagyományokkal és az alapvető madáchi gondolat minél tisztább, világosabb érvényrejuttatása érdekében bátran folytatódtak a rendezés egyszerű megoldásokhoz.

Nyilvánvalóan e helyen nincs lehetőség arra, hogy felvessük mindazokat a problémákat, amelyek irodalomtörténeinket oly hosszú idő óta foglalkoztatják. Madách e nagy drámai művével kapcsolatban. Felesleges ezúttal azt dologolni, hogy pesszimista, vagy optimista alkotással állunk-e szemben. Annyi ugyanis bizonyos, hogy Madách társadalmi és személyes indítékokból eredő elkeseredettsége letagadhatatlan nyomokat hagyott e műben, de az is bizonyos, hogy a bukásokon, csalódásokon át meg áteső Ember történetével végül is a biztatást, a reményt, a tisztultabb nemes eszméket folytatott küzdelem szükségességét, vég-eredményben tehát az élet derültebb igazságát állítja előtérbe. Nézői elé, a szegedi előadás érénye, hogy az utóbbi tette hangsúlyossá, aminek egyebek között a legplasztikusabb megoldását az előadás végén, az Ur szavai után játszódó zárójelenetben láthatjuk.

Csak helyeselhetjük azt a kitűnő rendezői ötletet, hogy itt felsorakoztatja mindazokat a hősöket, akik az álomképek során a nemes, vagy eszmék hirdetői voltak, s Adam mintegy az ő alakjából meríti az erőt a bizakodó küzdelem, amelyben társaként áll mellette az anyavá lett nő, az élet költészeté-

Szegedi Szabadtéri Játékok 1980

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

nek, melegségének szimbóluma.

Ez előbbihez hasonlóan számos új rendezői elgondolást is láttunk megvalósulni és ezek mindegyike azt a célt hivatott szolgálni, hogy valósággal reflektorsúgárba állítsa a madáchi gondolatot, mondanivalót. Itt először láthattuk azt a szellemes megoldást, hogy Adam és Lucifer egy-egy álmokkép végén paricsombeli jelenetben jelennek meg és mennek át a következő képbe, mintegy jelezve, hogy ugyanannak az embernek az álma-ról van szó. Ez helyes eszméileg is, mert így a nézőt állandóan figyelmeztetik, hogy az álomképek, amelyek Lucifer tár Adam elé, bizonyos torz vonásokkal is rendelkeznek, nem szigorúan a történelem képei. Ugyanakkor viszont ez a megoldás rendkívül sokat jelent az előadás pergővé tételében, hiszen a képek így egymás után, minden színtel nélkül sorakozhatnak. Vasárnap valóban szépen pergő előadásnak lehettünk tanúi, ezt egyébként nemcsak a képek gyors egymásutániságára értjük, hanem magának a játéknak sodró lendületére, az előadás egyenletes szintű, fegyelmezett egységbe fogott ritmusára is.

Az ember tragédiájának

mostani felújítása minden-képpen nagy és maradandó élményt jelentett, márcsak azért is, mert itt a szabadtéri játékokon ezúttal hangzott el a maga teljességében Madách e nagy műve és most nyílt először alkalom arra, hogy a legkövetkező-tesebben érvényre juthassanak a mély és nagy gondolatok mellett azok a haladó vonások is, amelyek e mű elidegeníthetetlen részeit alkotják. Történetek a múltban is erre kísérletek — különösen Hont Ferenc rendezésére gondolunk —, de ezeknek minden elismerése méltó és mulhatatlan érdemeik mellett is meg kellett alkudni azokkal az eszméi megköötöttségekkel, amelyek közé a Horthy-korszak politikája ezeket az előadásokat szorította. Gondoljunk csak egyebek között arra, hogy az előadás drámaiságát a művészek kifejezőbb játéklehetőségét is mennyire

Madách Imre drámai költeményének felújítása a játékok színpadán

gátolta például, hogy Madách egyenes szerzői utasítása ellenére, az Urnak csak szavát hallhattuk a korábbi előadásokon. Vagy egy másik példa. A néptömegek szerepe egyébként is egyik sokat vitatott pontja Madách e remekművének, nyilvánvalóan a maga korában még nem is értékelhetett úgy a nép történelemformáló szerepét, mint mi napjainkban. A marxizmus világos iránymutatásával. De hogy hitt a népben, s főként abban, hogy eljön az a kor, amelyben a nép kezébe veheti és veszi sorsának irányítását — az nem lehet vitás egy pillanatig sem. Nemcsak utalások, de kifejezett mondatok is vallanak erről a darabban. A múltbeli rendezések többségével szemben a mostani rendezés igen helyesen törekedett arra, hogy a nép szerepének fontosságát előtérbe állítsa és megmutassa, hogyan igyekeztek évszázadokon, sőt évezredekben át a benne rejlő roppant erőt némelyek a maguk önszerepéért felhasználni. A Tragédia előadása e rajta végigvonuló egyik gondolat kifejtésére számos szép rendezésbeli ötlettel gazdagodott a mostani bemutatón. Különösen határozott volt a többi között a londoni szín záróképe. A teljes igazság kedvéért azonban meg kell jegyeznünk, hogy az egyébként kitűnő előadás egyik gyengéjét éppen ezen a ponton, a tömegképek pontján találhatjuk: néhol még határozottabb, erőteljesebb mozgással, színekkel ábrázolhatná az előadás a nép erejét, s magabiztosságát a rajta előszódkodók.

A felújított Tragédia sikere, az előbbieken vázolt érénye, újszerű vonásai mindenekelőtt — a jelenlegi lehetőségek között — annak az alapos tanulmányokon felépülő, gondos és eszmélet-eg az eddigiekben a lehető legjobban tisztázott rendezői munkának köszönhető, amelyet Major Tamás végzett. Bátran merete vállalni ez újszerű előadásmód kezdeményezésének kocká-

zatát, de annak feltétlen tudatában, hogy csak ezzel szolgálhatja művészi becsülettel a madáchi mű, a madáchi gondolatok legigazabb színrevitelét. Jogosan vállotta ki ezzel a közönség elismerését.

A rendezőnek elgondolása

megvalósításában a legkiválóbb művészek voltak segítőitársai. Ritkán kapcsolódik olyan szervesen az előadásba a díszlettervező munkája, mint ezúttal Varga Mátyas Kossuth-díjas érdemes művész, aki nemcsak a hármastagozást, nagyszí- rűen bevált színpadteret tervezte meg, hanem azokat a kifejező diaposzitivet is, amelyek a hatalmas vetített háttérrel a váltakozó színek és jelenetek megragadó hangulati alafestését nyújtották. S itt kell szólnunk a Kossuth-díjas Nagyajtay Terezteljezeiről, amelyek ezúttal szintén a szokottnál jelentősebb tényezővé nőttek az előadásnak, hiszen e nagy játék rendkívül kevés megszokott színpadi díszlettel dolgozott, az igazi díszletet minden képen maguk az emberek, a tömegek, s természetesen az általuk öltött ruhák, jelmezek alkották. A vasárnapi bemutató közönsége új kísérőzenét is hallott: Dávid Gyula Kossuth-díjas zeneszerző kifejező, mind hangulatában, mind művészi erejében a mű atmoszférájához pompásan alkalmazkodó szerzeményét. Ezúttal is elismeréssel említiük meg a szegedi műkedvelő énekkarokból, középiskolásokból verbuválódott mintegy száztagú kórus teljesítményét, amelynek részt vettek az új zenei kompozíció egyes részeinek tolmácsolásában.

A szereplőkről szólni

sőként is azt kell megállapítanunk, hogy e hatalmas drámai költemény népes, nagy szereplőgárdája, amelyek minden tagjáról nincs módunk szólni — elejétől végig »helyén volt« a csaknem négy órá s produkcióban, s valamennyiükön érződött, megmutatko-

zott az a lelkes művészi helytállás, amellyel e nagy mű minél tökéletesebb bemutatását igyekeztek szolgálni. Adam, Eva és Lucifer alakítóinak játéka külön részletesebb elemzést is megérdemelne, mivel mindhárman valóban elmélyült művészi munkával, sokoldalú, megalapozott játékkal illeszkedtek abba a mondhatnánk szokatlan keretbe, amelyet Madách e nagyszabású gondolati műve a szabadtéri színpad körülményei között jelent. Hármójuk közül talán mégis a legszínesebbet Lukács Margit Evája nyújtotta, élénk álltva a számtalan alakban megjelenő nőben is azokat a maradandó, nemes és tisztta vonásokat, amelyek minden korban nagyra és szépre ösztönözni, költészetre ihletni tudják az új meg új eszmékért előretörő férfit. Adamban Básti Lajos éppen ezt a vonást ragadta meg legjobban, amely valóban leglényegesebb vonása is Adámnak: hitét, lelkesedését az újért, mindazért, ami előbbreviheti az embert, az emberiséget. Erőteljes, férfias alakítása igazi magaslathoz emelte Adam alakját. Legfeljebb azt tehetnénk szövé, hogy némely gondolatra hangsúlyozottabban kellene felhívni a figyelmet. Ungvári László Luciferje fojtott indulatú, s inkább ember, mint szellem figurájával ért el kiváló hatást, így szolgálva legjobban azt a funkciót, amely e szerepkörre járul. (Táldkozunk ugyan másrészt azzal az észrevétellel is, amely a »sátánibb« figurát kérte számunkra.) E hármastag mellett az Urat megszemélyesítő Bessey Ferencet kell megemlítenünk, aki mélyzengésű, beérlett, erőteljes orgánmával az egészen szűkre korlátozott játéklehetősége ellenére is megragadó pontja volt az előadásnak.

A Tragédia történetében

ezúttal fordult elő először, hogy a rendezés tudatos szerepcsoportosítást végzett annak érdekében, hogy a történet — mondhatni — pozitív, illetve negatív hőseit lehetőleg ugyanazok a színesek játsszák végig az alapgondolat még világosabbá tétele érdekében. Közülük különösen emlékezetes

marad Pécsi Sándor az 1. demagóg, Catullus, a pátriárka, Rudolf császár, a londoni szín gyárosa és a falanszter agastyánjának szerepében. Hasonlóképpen emlékezetes az ellenpóluson, a »pozitív vonalon« Kállai Ferenc alakítás-sora, mint az egyiptomi szín rabszolgája, majd a 2. demagóg, Saint-Just, s a londoni szín elítélteje. Különösen szép szóvegmondásával tűnt ki László Pécsi Sándor (Péter apostol és az agg eretnek), valamint Téry Árpád is, mint a föld szelleme, Robespierre, Michelangelo. De szinte egy-egy villanásnyiban is művészt, maradandót adott Kálmán György, Rajz János, Siménfalvi Sándor, Zolnay Zsuzsa, Óze Lajos, Máthé Erzsébet — mint már említettük — a népes, nagy szereplőgárda szinte minden tagja.

A vasárnapi bemutató

st-kere után is azonban végül még fel kell valamire hív-nunk a figyelmet. Arra, hogy meggondolandó lenne jobban élni mindazokkal a nagyarányú lehetőségekkel, amelyeket éppen a szabadtéri színpad kerete nyújt. Tudjuk, hogy ez nemcsak gyakorlati kérdés. Régóta vitatott, hogy Az ember tragédiáját tulajdonképpen nem kamaraszínpadon kellene inkább játszani, a másik oldalon viszont a nagy látványos, szinte revüszzerű előadás hívei állanak. A mostani előadásban a rendezés helyesen oldotta fel ezt az ellentétet, a »vagy vagy« helyébe az »és«-t téve, vagyis mindkettőtől alkalmazva azt, ami helyes és szükséges. Így jutottak az előadásban a madáchi gondolatok a monológokban és a dialógusokban sokkal jobban érvényre, de emellett a maga helyén hatásos tömegjelene- teket, látványosságokat is kaptunk. Nem lenne azonban a mű gondolati részé- nek rovására, ha e most kialakult helyes elv további figyelembe vétele mellett is növelni a rendezés bizonyos mértékig a látványosságot, természetesen nem öncélúan, hanem a mondanivalónak alárendelve ugyan, de sokkalta jobban élve a szabadtéri színpad sajátos körülményeivel, adottságaival. Örömlénk, ha a rendezés mó- dot találja erre is és akkor bizonyosak vagyunk benne, hogy nagy, valóban páratlan élményt nyújthatunk a hoz- zánk seregülő idegennek, sze- gedinek egyaránt.

LOKÓS ZOLTÁN

MADÁCH IMRE:

Az ember tragédiája

Drámai költemény két részben, 15 képben

Ádam	Básti Lajos Kossuth-díjas, érdemes művész
Eva	Lukács Margit érdemes művész
Lucifer	Ungvári László Kossuth-díjas
I. RÉSZ	
1. szín: a mennyekben	Bessenyei Ferenc kétzeres Kossuth- díjas, érdemes műv.
Az Ur	Buday István fh. Fonyó István fh. Linka György fh.
Gábor főangyal	
Rafael főangyal	
Mihály főangyal	
2. szín: a paradicsomban	Bessenyei Ferenc kétzeres Kossuth- díjas, érdemes műv.
Az Ur	Csurka László
Cherub	
3. szín: a paradicsomon kívül	Téry Árpád
A föld szelleme	
Rabszolgák	Kállai Ferenc
5. szín: Athén	
Kimón	Rácz Tibor
1. népbeli	Rákossy Gellért
2. népbeli	Horkai János
3. népbeli	Sztankay István fh.
4. népbeli	Gyalog Odón
1. demagóg	Pécsi Sándor kétzeres Kossuth- díjas
2. demagóg	Kállai Ferenc
1. polgár	Óze Lajos
2. polgár	Fenyő Emil
Thersites	Rajz János Kossuth-díjas
Crispos	Siménfalvi Sándor
6. szín: Róma	
Catullus	Pécsi Sándor kétzeres Kossuth- díjas

Hippia	Máthé Erzsébet
Cluvia	Pápai Erzsébet
Péter apostol	Ladányi Ferenc Kossuth-díjas, kiváló művész
7. szín: Bizánc	Rajz János Kossuth-díjas
1. polgár	Fenyő Emil
2. polgár	Sztankay István fh.
3. polgár	Csurka László
4. polgár	Gyalog Odón
5. polgár	Pécsi Sándor kétzeres Kossuth- díjas
Patriárka	Ladányi Ferenc Kossuth-díjas, kiváló művész
Agg eretnek	Rákossy Gellért
A barát	Horkai János
Egy barát	Zolnay Zsuzsa
Heléne	Horváth József
Csontvári	Simon Erika
1. boszorkány	Gerber Eva fh.
2. boszorkány	Rajna Mária
3. boszorkány	
8. szín: Prága	Fenyő Emil
1. udvaronc	Sztankay István fh.
2. udvaronc	Csurka László
3. udvaronc	Varga Tibor fh.
4. udvaronc	Pécsi Sándor kétzeres Kossuth- díjas
Rudolf császár	
9. szín: Párizs	Horváth József
Ujanc	Tarsoly Elemér
A tiszt	Gyalog Odón
Katona	Kálmán György
Márki	Pásztor János
Sansculotte	Kállai Ferenc
Saint-Just	Téry Árpád
Robespierre	
10. szín: Prága	Csurka László
Udvaronc	Sándor Géza
Tanítvány	
11. szín: London	Pásztor János
Bábjátékos	Pápai Erzsébet
Virágáruslány	Kerpely Judit
Egy anya	Rajna Mária
Egy lány	Tarsoly Elemér
1. munkás	Horváth József
2. munkás	Bagó László
1. koldús	Rákossy Gellért
2. koldús	Siménfalvi Sándor

Katona	Csurka László
Kocsmáros	Rajz János
1. mesterlegény	Kossuth-díjas
2. mesterlegény	Varga Tibor fh.
1. árus	Téry Árpád
2. árus	Sándor Géza
Eva anyja	Hindi Sándor
Artúr	Sitkey Irén
Cigányasszony	Győri Emil fh.
1. tanuló	Máthé Erzsébet
2. tanuló	Buday István fh.
3. tanuló	Linka György fh.
4. tanuló	Fonyó István fh.
1. gyáros	Sztankay István fh.
2. gyáros	Katay Endre
A nyegle	Pécsi Sándor kétzeres Kossuth- díjas
A zenész	Horkai János
Ekszerárus	Kálmán György
1. polgárlány	Fenyő Emil
2. polgárlány	Gerber Eva fh.
Kéjhölgy	Simon Erika
Elítélt	Zolnay Zsuzsa
Lovel	Kállai Ferenc
12. szín: a falanszter	Óze Lajos
A tudós	Pécsi Sándor kétzeres Kossuth- díjas
Aggastyán	Ladányi Ferenc Kossuth-díjas, kiváló művész
Luther	Pásztor János
Cassius	Kálmán György
Platon	Téry Árpád
Michelangelo	
13. szín: az ár	
A föld szelleme	Téry Árpád
14. szín: a jégvidék	
Az eskimó	Siménfalvi Sándor
15. szín: a paradicsomon kívül	Bessenyei Ferenc kétzeres Kossuth- díjas, érdemes műv.
Az Ur	

A díszleteket VARGA MÁTYÁS, Kossuth-díjas érdemes művész

a jelmezeket NAGYAJTAY TEREZ Kossuth-díjas tervezte

A kísérőzenét szerezte: DÁVID GYULA Kossuth-díjas

Koreográfus: ECK IMRE

Rendezte: MAJOR TAMÁS

kétzeres Kossuth-díjas, kiváló művész

AZ ELŐADÁSOK KEZDETE: ESTE 8 ORA